

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИМИ ЗМІНАМИ

Постановка проблеми. Сучасна глобальна науково-технологічна, інформаційна та екологічна революція потребує відповідних змін у моделях економічного розвитку. Україна повинна враховувати ці процеси, визначаючи економічну модель свого розвитку. Виходячи із новітніх світових викликів і можливостей, щоб стати конкурентною державою, Україна має вибудувати демократичну модель розвитку суспільства.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок в обґрунтування основних аспектів державного управління інституціональними змінами внесли видатні зарубіжні вчені: Х.Демсец, В. Кокорев, Д. Норт, Д. Уолліс, А. Шаститко. Враховуючи ґрунтовні положення зазначених досліджень, слід відмітити недостатність вивчення системного аспекту в управлінні інституціональними змінами.

Формулювання завдання дослідження. В зв'язку з цим, необхідно розробити науково методичні підходи до обґрунтування системного механізму державного управління інституціональними змінами.

Виклад основного матеріалу. Саме неефективне функціонування зазначених моделей є однією з основних причин зниження рівня інвестиційної привабливості України. Експерти твердять, що сьогодні надто багато українського бізнесу сконцентровано у владі на усіх рівнях. Зокрема, Гліб Простаков, заступник директора аналітичного центру Експертна рада, назвав одну з головних причин нездатності зарубіжних підприємств вижити в Україні - неможливість конкурувати з тими, хто сам і встановлює правила гри [1].

При цьому вітчизняний бізнес освоїв хитру формулу рентабельності, навчившись балансувати між сплатою "корупційного податку" і прийнятним розміром прибутку. Економісти упевнені, що такі проблеми торкаються не лише роздрібної торгівлі, але і більшості сфер бізнесу.

Варто нагадати, що серед біженців від українських реалій - півтора десятки банків, включаючи німецький гігант Commerzbank і найбільший банк Європи, британський HSBC, представники якого ділилися планами вкласти рекордну для українського ринку суму в розвиток роздрібу в країні.

За даними експертів, британці 11 місяців билися з владою за отримання базових дозволів для роботи в Україні, після чого підняли білий прапор і ретирувалися з ринку. Не змогли вижити в країні страхові компанії: бельгійсько-нідерландська Ageas і італійська Assicurazioni Generali, польський дистриб'ютор споживчої техніки Action S.A, бренд одягу Serpälä фінської компанії Stockmann і навіть російський промисловий гігант Мечел.

Хоча частково цей відтік обумовлений проблемами в материнських структурах підприємств і кризою окремих ринків, головні його причини криються в українському несприятливому бізнес-середовищі в Україні.

Корупція, неможливість захистити свої інтереси в судах, нестабільність регуляторного середовища - ці особливості ведення бізнесу в країні особливо відчутні в регіонах, озвучує симптоми хвороби Ганна Дерев'янка, виконавчий директор

Європейської Бізнес Асоціації (ЕБА).

При цьому, за останні роки в Україну не зайшов жоден великий приватний інвестор, а приплив прямих інвестицій в перерахунку на душу населення за два роки скоротився з \$ 143 до \$ 132, що в рази менше, ніж в Чехії (\$ 1 тис.) і Словаччині (\$ 660), а також Казахстані (\$ 776) і Росії (\$ 360). Причому основна частка інвестицій припадала на фінансову діяльність. Тоді як прямі іноземні інвестиції з України реалізуються, переважно, в сфері операцій з нерухомістю (табл. 1).

Таблиця 1

Інвестиційні потоки в Україну та з України, 2012 р.

Види економічної діяльності	Прямі іноземні інвестиції в Україну		Прямі іноземні інвестиції з України	
	млн.долл.США	%	млн.долл.США	%
Всього по Україні	49362,3	100,0	6898,0	100,0
Сільське господарство	813,4	1,6	0,3	0,0
Промисловість	15238,6	30,9	138,6	2,0
Добувна промисловість	1492,4	3,0	0,3	0,0
Будівництво	2992,7	6,1	1,9	0,0
Торгівля	5193,5	10,5	187,6	2,7
Фінансова діяльність	16318,5	33,1	615,4	8,9
Операції з нерухомістю	5721,5	11,6	5886,8	85,3
Інші галузі	1579,6	3,2	75,9	1,1

Джерело: [2, с. 267, 270]

Та і ці вкладення в Україну з натяжкою можна назвати іноземними інвестиціями: в 2012-му дві третини їх об'єму склали гроші з Кіпру, тоді як у більшості розвинених держав, за оцінками Міжнародного валютного фонду, офшори або не фігурують в п'ятірці головних інвесторів, або на їх частку доводяться не більше 5% вкладень.

Примітно, що якщо ж із статистики відняти засоби, що поступають з офшорних зон, то цифри припливу іноземних інвестицій в Україну будуть і зовсім мікроскопічними: не більше \$ 40 на людину, що майже в 14 разів менше, ніж в середньому в країнах Організації економічного співробітництва і розвитку, що включає 34 найрозвиненіших економіки світу (\$ 550).

Хоча, опираючись на статистичні дані за період 2005-2012 років, можна дослідити більш оптимістичну картину з структурою інвестицій в основний капітал. За досліджуваний період цей показник зріс більше, ніж в 2,5 рази (табл. 2).

Таблиця 2

Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	2005		2009		2012	
	млн.грн	%	млн.грн	%	млн.грн	%
Сільське господарство - всього	5016	5,4	9382	6,2	18183	7,7
Промисловість	35031	37,6	57658	38,0	86313	36,2
Будівництво	4929	5,3	5325	3,5	8541	3,6
Торгівля	7614	8,2	14091	9,3	17264	7,3
Інші види діяльності	40506	43,5	65321	43,0	107874	45,2
Всього	93096	100,0	151777	100,0	238175	100,0

Джерело: [2, с. 205]

За період 2005-2012 років зросли не лише обсяги інвестиційних ресурсів, а й змінилася структура. Досліджуючи загальну структуру інвестиційних ресурсів в національній економіці в 2012 році, слід зазначити, що основна частка інвестицій, 36,2 відсотки, припадає на промисловість, аграрна галузь займає в структурі інвестиційних ресурсів 7,7 відсотки.

Отже, закони ринкової економіки об'єктивно обумовлюють необхідність формування специфічного за змістом і структурою інституціонального середовища (сукупності формальних і неформальних інститутів), яке, у свою чергу, зумовлює особливості функціонування багатокладної національної економіки. Якщо на організаційну систему господарювання виявлятиметься якась зовнішня дія, що суперечить спрямованості, об'єктивно обумовлюваним інституціональним середовищем, то створювана сукупність устроїв призведе до зниження ефективності або рецесії.

Ми вважаємо, що інституціональний підхід до управління інституціональними змінами в національній економіці зумовлює необхідність використання адекватної наукової методології аналізу, суть якої зводиться до організації дослідницького процесу інституціонального середовища багатокладної економіки по логічних рівнях аналізу (рис. 2.4).

Перший рівень державного управління інституціональними змінами - взаємодія і протиріччя формальних і неформальних інститутів, аналіз специфіки кожного з цих інститутів. Неформальні правила і формальні інститути правового, фінансового і соціального характеру, що входять в інституціональне середовище певної країни, мають національні корені, традиції, звичаї, політичні і культурні особливості. Великий вплив на зміст і структуру національної економіки має менталітет, що склався, пов'язаний з такими цінностями, як общинна, колективність, канони віросповідання та ін.

Другий рівень - взаємозв'язок інституціонального середовища із структурою і формами національної економіки.

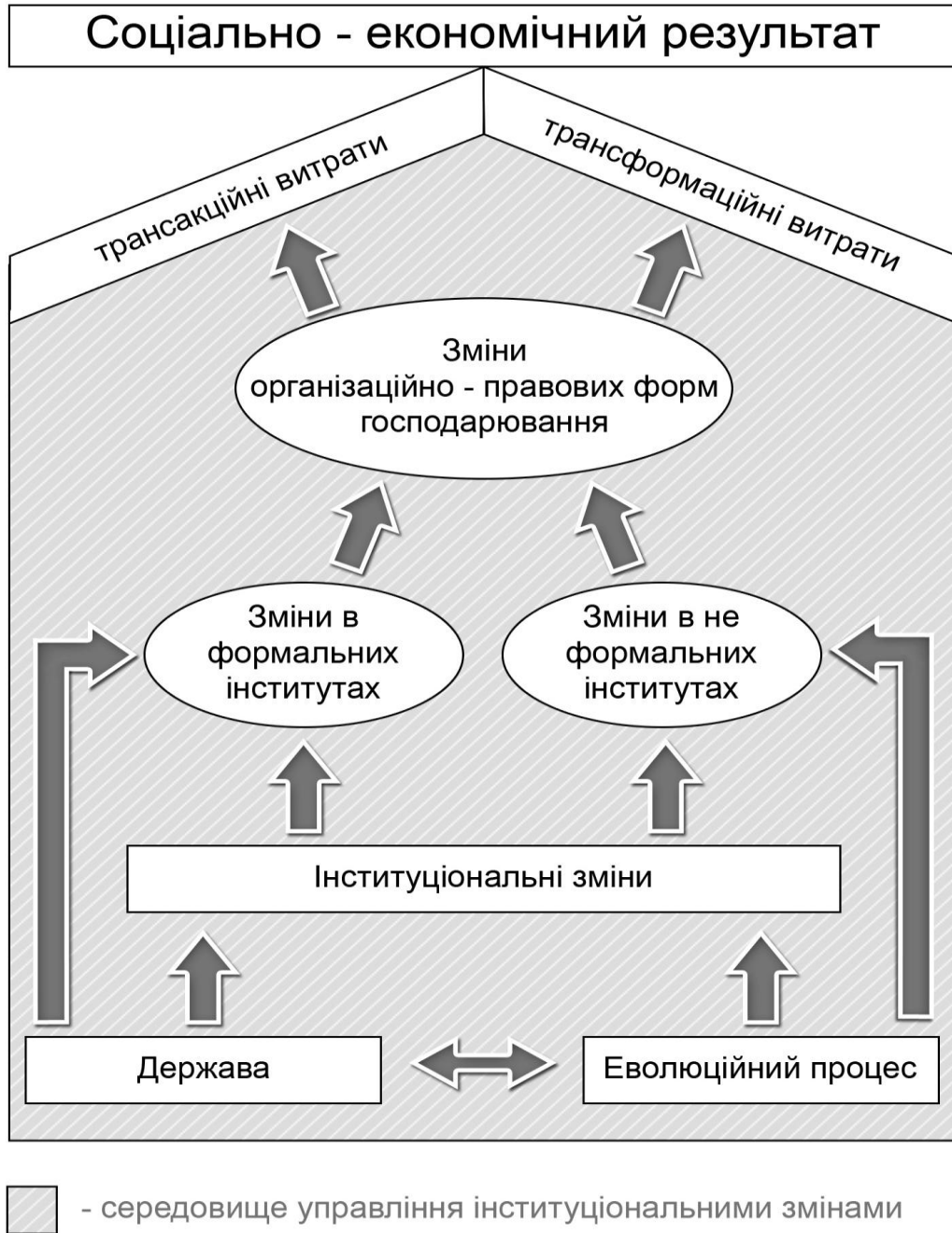

Рис. 1. Механізм державного управління інституціональними змінами (авторська розробка)

Третій рівень - виявлення результативності вказаних взаємодій через вплив стимулів, обмежень на рівень і динаміку транзакційних і трансформаційних витрат; четвертий рівень - зворотна спрямованість дослідження з метою виявлення напрямів, форм і механізмів дії на інституціональне середовище, на формальні, зокрема економічні інститути.

На відміну від традиційних підходів, запропонований нами механізм доводить, що аналіз формування національної економіки, функціонуючих господарських устроїв необхідно починати з дослідження процесу формування інституціонального середовища, неформальних і формальних правил, а також з аналізу взаємодії, сумісності, суперечності в цьому середовищі нових формальних інститутів і неформальних правил, що склалися.

Сформоване в Україні інституціональне середовище функціонує на тлі тотальної

недовіри суспільства до інституту держави. За даними соціологічного опитування фонду "Демократичні ініціативи" та Центру Разумкова, основні соціальні інститути мають негативний баланс довіри-недовіри: Верховна Рада (-60,5%), суди (-56%), політичні партії (-52%), уряд України (-49%), міліція (-47%), банки (-44%), прокуратура (-43%), президент України (-43%), Конституційний суд (-38%), Служба безпеки України (-14%), місцева влада (-5%) (табл. 3).

Таблиця 3

Довіра до соціальних інститутів в Україні, %

Інститути	Варіанти відповідей				
	Повністю не довіряю	Переважаю не довіряю	Переважаю довіряю	Повністю довіряю	Важко сказати
Президент	45,0	23,9	19,3	6,5	5,3
Верховна Рада	45,1	31,7	14,7	1,6	6,9
Уряд	44,1	26,9	19,3	3,0	6,6
Збройні сили	18,3	18,9	40,4	8,2	14,2
Міліція	39,8	30,2	19,5	3,2	7,3
СБУ	28,0	20,5	29,8	4,6	17,1
Місцева влада	22,8	24,5	36,0	6,3	10,3
Суди	44,9	27,4	13,2	2,7	11,9
Конституційний суд	36,6	22,5	17,0	4,0	20,0
Прокуратура	38,4	25,1	16,2	4,4	15,8
Церква	9,3	10,6	38,4	31,7	10,0
ЗМІ України	12,6	21,2	48,0	10,3	7,9
ЗМІ Росії	20,3	25,7	27,3	5,8	20,8
Громадські організації	14,2	21,4	33,0	5,4	26,0
Політичні партії	32,1	37,1	15,6	2,0	13,3
Банки	37,0	30,3	19,9	3,0	9,8

В українському суспільстві тільки три соціальні інститути мають позитивний баланс довіри з боку громадян: церква (баланс довіри-недовіри становить +50%), ЗМІ України (+24,5%), Збройні сили (+11%) і дещо переважає довіра щодо громадських організацій (+3%) [3].

Якщо припустити, що ми змогли створити універсальну модель розробки ефективних умов або правил управління економічною системою, зокрема економічною організацією, то встає питання про механізми ефективного застосування, наприклад, впровадження таких правил на практиці.

Можливо досліджувати завдання управління процесами впровадження правил у рамках цієї ж «універсальної моделі» і розробити нові правила. Але тоді виникає чергова проблема - «впровадження правил впровадження» і так далі. У зв'язку з цим, закономірне питання про можливість рішення проблем управління процесами реалізації правил за допомогою інших моделей і інструментів. Наприклад, розроблених у рамках нової інституціональної економічної теорії, що трактує інститути, зокрема, як «правила гри».

Висновки. При розгляді стратегічного управління цікаво зіставити проблеми, що виникають в загальному випадку при реалізації деякої «стратегії», і механізми їх дозволу з відповідними проблемами і механізмами, супутніми реалізації правил. Крім того, цікаво з'ясувати, що буде, якщо члени економічної організації, що є об'єктом управління, самі отримують можливість «замовляти» керівників правила.

Таким чином, якщо управління інституціональними змінами в економічній системі здійснюється за допомогою формальних правил, спрямованих на забезпечення досягнення

керованою системою заданих стійких станів, режимів функціонування і розвитку, а налаштування такого управління, по суті, є цілеспрямованою інституціональною зміною і виявляється окремим етапом, що вимагає управління.

Анотація

Досліджено інвестиційний клімат в сучасній національній економіці. Доведено необхідність формування специфічного за змістом і структурою інституціонального середовища. Розроблено науково методичні підходи до обґрунтування системного механізму державного управління інституціональними змінами. Запропонований нами механізм доводить, що аналіз формування національної економіки, функціонуючих господарських устроїв необхідно починати з дослідження процесу формування інституціонального середовища, а також з аналізу взаємодії, сумісності, суперечності в цьому середовищі нових формальних інститутів і неформальних правил.

Ключові слова: інститути, національна економіка, інституціональні зміни, державне регулювання.

Анотация

Исследован инвестиционный климат в современной национальной экономике. Доказано необходимость формирования специфической по содержанию и структуре институциональной среды. Разработаны научно методические подходы к обоснованию системного механизма государственного управления институциональными изменениями. Предложенный нами механизм доказывает, что анализ формирования национальной экономики, функционирующих хозяйственных укладов необходимо начинать с исследования процесса формирования институциональной среды, а также из анализа взаимодействия, совместимости, противоречия в этой среде новых формальных институтов и неформальных правил.

Ключевые слова: институты, национальная экономика, институциональные изменения, государственное регулирование.

Summary

Is investigated the investment climate in a modern national economy. Is well-proved the necessity of forming of specific, according to the content and structure, institutional environment. Are worked out the scientific-methodical approaches for grounding of system mechanism of institutional changes state managing. The offered by us mechanism proves that the analysis of forming of national economy, functioning economic modes must be started with research of process of institutional environment forming, and also from the analysis of cooperation, compatibility, contradiction in this environment of new formal institutes and informal rules.

Keywords: institutes, national economy, institutional changes, state control.

Список використаних джерел:

1. Прядко И. Иностранные инвесторы бегут из Украины / И. Прядко // Корреспондент. - №28. - від 19 липня 2013 року [Електронний документ]
2. Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/companies/1582533-korrespondent-vse-na-vygod-pochemu-inostrannye-investory-begut-iz-ukrainy>
3. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Державний комітет статистики України; за редакцією О.Г.Осауленка.— КиївТОВ «Август Трейд», 2013.— 560с.
4. Товстиженко А. Громадяни України довіряють уряду ще менше ніж міліції / А. Товстиженко // Дзеркало тижня від 17.07.2013р. [Електронний документ]
5. Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/gromadyani-ukrayini-doviryayut-uryadu-sche-menshe-nizh-miliciyi-125235_.html